

הרב יואל הלוי ראזנער

מח"ס מנחה עריבה על הל' עירובין
ברוקלין נ.י.

בענין הדסים המשולשים רק ברובו האם כשרים לכתחילה למצוה

א

הביא כלל שיטת הגאונים ולא הביא רק שיטת הראב"ד, והראב"ד עצמו כתב הלכך למצוה בעינן כל שיעור הדס עבות ובנה ראיותיו מן הגמ' ולא הזכיר כלל את דברי הגאונים, ומוכח דלא ס"ל כלל כהגאונים דהגאונים טעם אחר יש להם כמ"ש הב"י בשם המ"מ דהם ס"ל דמה שאינו עבות הו"ל כמין אחר ונחסר השיעור. אבל הראב"ד לא ס"ל סברא זו כלל דלטעם זה הו"ל לעכב אפי' בדיעבד, ולסברת הגאונים נסתר ראיותיו של הראב"ד שם להכשיר ברובו, וע"כ דלא ס"ל להראב"ד כלל סברת הגאונים וכן הוא דעת הרא"ש והטור והמחבר דלא חשו כלל לסברת הגאונים. ומש"כ הטור דהרא"ש הכריע כהראב"ד כונתו דהכריע כהראב"ד נגד בעל העיטור כמו שכתב הרא"ש וז"ל ושאר המחברים כתבו בע"א ודברי הראב"ד מחוורין. ועיין בקרבן נתנאל שם.

ועתה נדין בראיותיו של הראב"ד. הנה בכיאר הגר"א סעיף ה' כתב מקור לדברי השו"ע דלמצוה צריך כל השיעור עבות וז"ל ממ"ש השתא עבות בת שלשה כו' ובלא עבות כולו משכח טובא. ועל מה שכתב המחבר דלעיכובא ברובו כתב הגר"א וז"ל כמו בנשרו מקצתן דכשר כמו בערבה וכמ"ש בתוספתא בלולב וכמ"ש"ל בסימן תרמ"ה סעיף ג'. וראיה זו צריך עיון רב דהנה הרא"ש פרק לולב הגזול סימן י' שממנו מקור דברי הגר"א כתב וז"ל כתב הראב"ד ז"ל דבעינן כולי שיעורא דהדס שיהא עבות למצוה או רוביה לעיכובא, מדמקשה דף ל"ב לרב הונא על ר' טרפון דבעי הדס אמה בת חמשה, דהשתא תלתא לא משכחינן חמשה מיבעיא אלמא בעי כולי שיעורא דהדס עבות, דבלא עבות משכחת

בשו"ע סימן תרמו סעיף ה' למצוה בעינן כל שיעור אורך ההדס שיהא עבות ולעיכובא ברובו עכ"ל ומקורו מדברי הרא"ש בשם הראב"ד. ויש לחקור מהו הכונה למצוה בעינן שיהיה עבות כלו אם הוא חיוב לכתחילה או י"ל שהוא רק למצוה מן המובחר אבל יוצא במשולש רובו אף לכתחילה.

והספק נוגע הרבה במקומותינו דנהגו הסוחרים ליתן ג' הדסים בתוך מעטפה סגור וכותבים עליו שהוא משולש כלו וכשפותחים אותו מוצאים ע"פ רוב שאינו משולש כלו אלא רובו ואם ירצה לקיים המצוה ליקח משולש כלו יצטרך לקנות כמה מעטפות של הדס עד שיצטרפו לו שלש הדסים משולש כלו, לכן נתעוררתי לחקור אחר שורש הדבר בהזדמן לפניו מקרה כזה אם יש על מי לסמוך ליקח לכתחילה משולש רק רובו.

הנה הטור הביא בתחילה בשם הגאונים שצריך שיהיה בכל שיעור אורך ההדס עבות ואם לאו פסול ובעל העיטור כ' אפי' אין בו רק פ"א ג' בחד קינא כשר, והרא"ש הכריע כדברי הראב"ד דלמצוה בעינן כל השיעור עבות ולעיכובא ברובו עכ"ל. וראיתי בכף החיים אות לו שכתב על המחבר הא דכתב למצוה וכו' בעינן. לפי שכתבו הגאונים שצריך שיהא כלו וכו' ובעל העיטור כתב וכו' והכריע הרא"ש כדברי הראב"ד. משמע מדבריו שהבין דהרא"ש הכריע בין שיטת הגאונים לבין שיטת בעל העיטור דלמצוה מחמירין כהגאונים ולעיכובא מקילין כהראב"ד. אבל לענ"ד המעיין ברא"ש סימן י' ראה שאינו הכרעה בין השיטות דהרי לא

מצוה מן המובחר.

וצ"ל להגר"א דאה"נ מגמ' זה אינו ראייה רק על הא דלמצוה בעי כולו אבל הא דלעיקובא בעי רובו למד הראב"ד ממקום אחר שכתב להלן וז"ל ועוד דהדס דומיא דלולב מה התם בעי רוב עלין בהכשר אף בהדס כך ואין הכשירו של הדס אלא בעבות, וכן רמז הגר"א על מה שכתב המחבר דלעיקובא ברובו כמו בנשרו, ולא הזכיר את הסוגיא דר' טרפון לענין לעיקובא ברובו.

אבל דרך זה צ"ע דהרי הראב"ד כתב ועוד דהדס דומיא דלולב משמע דהוא ראייה נוספת על הא דלעיל, משמע דלעיל בהא דר' טרפון נמי מיירי מהא דלעיקובא ברובו, ועל זה מוסיף ראייה דבעי דומיא דלולב דאם נימא דבתחילה מיירי רק מהא דלמצוה בכולו ועתה מתחיל להביא ראייה דלעיקובא בעי רובו לא הול"ל לומר ועוד, וצריך לידחק דכוונת הראב"ד לומר "ועוד נראה לומר" ומתחיל בדבר חדש.

ב

בירור דראיות הראב"ד מן הגמ' הוא רק על רובו לעיקובא ולא על כלו למצוה

אבל כל זה היינו יכולין לפרש טרם שראינו את דברי הראב"ד במקורו והגר"א לא ראה את דברי הראב"ד רק מה שהביא הרא"ש והרא"ש העתיק דברי הראב"ד בקיצור, אבל בתקופה האחרונה כבר נדפסו דברי הראב"ד, ונדפס הלכות לולב להראב"ד ביחד עם חידושי הרמב"ן החדש, והמעייין שם יוכח דכל דברי הראב"ד בהראיה מהסוגיא דר' טרפון הוא על דין דלעיקובא ברובו ולא על דין דלמצוה בכולו דכתב הראב"ד שם וז"ל ממאי מדאקשינן בגמ' לר' טרפון וכו' אלמא בעינן כוליה שיעורא דהדס עבות דאי לא מאי קושי יש בעבות בין מציאות שלשה לחמשה ועוד מי לא משכחינן הדס בת שלשה טובא וכו' עי"ש. מדברים אלו מוכח כונת הראב"ד

טובא בת תלתא ובת חמשה, ועוד דהדס דומיא דלולב מה התם בעינן רוב עלים בהכשר כדפי' לעיל כדפי' לעיל מן התוספתא אף בהדס כך וא"כ אין הכשירו של הדס אלא בעבות, הלכך למצוה בעינן כל שיעור הדס עבות ואם אין אלא הרוב עבות כשר, מדנשרו מקצת עלין כשר ברובו הכי נמי אי הוי מיעוט שאינו עבות כשר דלא גרע מנשרו עכ"ל.

ויש לעיין מהו כונת הראב"ד להביא ראייה מהא דר' טרפון משום "דבלא עבות משכחת טובא" ויש לפרשו בב' דרכים א' דכוונתו להביא ראייה דלמצוה לא סגי ברובא דגם רוב עבות משכחת טובא, וע"כ דלמצוה צריך משולש כלו וזה לא משכחת. ב' י"ל דכוונתו רק להביא ראייה דלעיקובא ברובו דאם נימא דגם לעיקובא אין צריך רוב משולש כדס"ל לבעל העיטור דסגי במשולש קן אחד בלבד א"כ הרי זה משכחת טובא, אבל ודאי הדס המשולש רובו ג"כ לא משכחינן א"כ אינו ראייה מגמ' זה רק דצריך משולש רובו אבל הא דלמצוה צריך כלו אין ראייה כלל מגמ' זה. ונראה מדברי הגר"א שהבין את דברי הראב"ד כדרך הא' דמהא דר' טרפון ראייה דלמצוה צריך כלו ובאמת כן משמע מדברי הרא"ש שכתב אלמא בעי כולא שיעורא דהדס עבות, וצריך עיון דא"כ מאין לנו ראייה דלעיקובא ברובו דילמא לעיקובא לא צריך רובו והא דאמר בגמ' השתא עבות בת שלשה לא משכחינן משום דלמצוה צריך כלו אבל לעיקובא סגי אף במשולש רק מיעוט, ואם נימא דהגמ' מיירי רק מהא דלעיקובא ומה שלא משכחת למצוה מן המובחר לא היה איכפת לן כ"כ, א"כ אין ראייה דלמצוה צריך כלו.

כללו של דבר א"א להביא ראייה מגמ' זו רק על דבר אחד או דלמצוה צריך כלו או דלעיקובא בעי רובא, אבל על שניהם א"א להביא ראייה, דאם הגמ' מיירי ממצוה מן המובחר אין ראייה כלל מהו הדין לעיקובא, ואם הגמ' מיירי מלעיקובא אין ראייה כלל מהו

שמתוך הקושי ראוי לומר שלא לעכב כל שרוב קני הבד של שלשה טפחים עבות ואפשר לפרש לדעתם עבות בת שלשה לא משכחינן אף בקושי אלא על דרך הזרות ואנו סומכים בה על הרוב ע"ש. הנה מפרש כל דברי הגמ' דמיירי מלעכובא לכן בתחילה למד בדברי הגמ' דכלו הוא לעיכובא, ולפי הראב"ד מפרש דלא משכחינן כלל עבות כלו אף בקושי, דאם היה כונת הגמ' דמשכחינן בקושי היה הדבר מעכב דהגמ' מיירי מלעיכובא, אבל כיון דלא משכחינן כלל ע"כ שאינו מעכב ודי ברובו וצ"ל דהראיה דצריך עכ"פ רוב דאם לא היה צריך אפי' רוב לא היה קשה כלל למצוא באמת בת חמשה, ואין לומר דלמצוא עכ"פ צריך רוב ולעיכובא סגי בקן אחד עבות דס"ל להמאירי דעל למצוא בעלמא לא היה איכפת לן כמה דלא משכחינן לר' טרפון והבן.

והשתא צריך ביאור דברי הראב"ד והרא"ש והראשונים שהעתיקו את דבריו, כיון דהוכחנו מדבריו דכל הראיה מן הגמ' הוא רק על רובא לעיכובא, א"כ איך כתבו בתחילה דמוכח מן הגמ' דצריך משולש כלו דז"ל הראב"ד ממאי מדאקשינן בגמ' לר' טרפון וכו' אלמא בעינן כוליה שיעורא דהדס שיהא עבות, והלא הראיה אינו אלא על רובו, וכן הרא"ש העתיק אלמא בעי כולי שיעורא דהדס עבות דבלא עבות משכחת טובא, ועוד קשה דכתב אח"כ דהדס דומיא דלולב מה התם בעינן רוב עלין בהכשר אף הדס נמי בעינן רוב עלין בהכשר, וקשה דפתח בכך וסיים בחבית דבתחילה כתב דצריך כלו ואח"כ מסיים דצריך רובו, וביותר יקשה על דברי רבינו אברהם מן ההר שהבאתי לעיל שהוא כתב להדיא דהראיה אינו אלא דלא סגי בשלשה עלים עבות שכתב וז"ל וקאמר נמי דבעינן בכל שלשה טפחים שיעור הדס וכו' ואי לא בעי עבות בכל שיעור הדס הא אשכחינן רוב ההדסים שיש בהם שלשה עלים עבות, וקאמר נמי דבעינן מילי למצוא אבל לעיכובא ברובא סגי דהא אמרינן בתוספתא וכו' עכ"ל. הרי מבואר להדיא דרק שלשה עלים עבות גרידא אשכחינן טובא אבל רוב משולש לא אשכחינן ממילא אין ראיה מן הגמ' רק על רוב ולא על כלו למצוא.

דהגמ' מיירי מרובא לעיכובא, והוכיח מהסוגיא דלא סגי בקן אחד משולש דאם נימא דסגי מיעוט משולש הרי לא קשה כלל למצוא בת חמשה טפחים יותר מבת ג' טפחים דהרי בזה ובזה סגי בקן אחד משולש, וע"כ דצריך משולש רובא. אבל א"א לומר דכונת הראב"ד להוכיח מהגמ' דצריך כלו למצוא דמאי קאמר מאי קושי יש בין מציאות שלשה לחמשה הרי פשיטא דאף אם סגי ברובא יש חילוק גדול בין שלשה לחמשה דודאי קשה יותר למצוא משולש רוב של חמשה טפחים לרוב של שלשה טפחים, א"כ הרי ליכא ראיה כלל דצריך כלו למצוא, וע"כ דכונת הראב"ד רק להוכיח דלא סגי בקן אחד משולש דבזה אין חילוק בין שלשה לחמשה.

וכן מבואר להדיא בכמה ראשונים שהעתיקו את דברי הראב"ד דכל כונת הראב"ד רק להביא ראיה דלא סגי במיעוט משולש. הנה כתב בחידושי רבינו אברהם מן ההר וז"ל איכא מאן דאמר דוקא יבשו אבל נשרו רוב עליו ונשתיירו שלשה בדי עלין בראשו פסול וכו' וקאמר נמי דבעבות בעינן שיהא עבות כל שלשה טפחים שיעור הדס וראיה להא מילתא מדקאמר לעיל השתא עבות שלשה לא משכחינן באמה בת חמשה מיבעיא, ואי לא בעי עבות בכל שיעור הדס הא אשכחינן רוב ההדסים שיש בהם שלשה עלים עבות אלא ש"מ שכל שלשה שיעור הדס צריך שיהא עבות, וקאמר נמי הני מילי למצוא אבל לעיכובא ברובא סגי דהא אמרינן בתוספתא וכו' עכ"ל. הרי מבואר להדיא דרק שלשה עלים עבות גרידא אשכחינן טובא אבל רוב משולש לא אשכחינן ממילא אין ראיה מן הגמ' רק על רוב ולא על כלו למצוא.

וכן מוכח מדברי המאירי שביאר ראיות הראב"ד לענין לעיכובא שכתב וז"ל וממה שאמרו השתא עבות בת שלשה לא משכחינן ופירשנו אלא בקושי ובטורח יתר, משמע שכל הבד צריך עבות בשלשה וכו' ואף גדולי המפרשים [הראב"ד] כמכונים להקל אמרו

לכאר לשיטתו מנ"ל דלעכובא ברובו דילמא לעיכובא סגי בקן אחד עבות ורק למצוה צריך עבות כלו, וצ"ל דכל הסברא לחלק בין למצוה ולעיכובא הוא רק מחמת סברת הראב"ד דלא גרע שאינו עבות מנשרו וכיון דנשרו פסול ברובו ה"ה שאינו עבות ממילא ידעינן מסברא דרובא לעיכובא כמו נשרו.

אמנם עדיין צריך ביאור דברי בעל השלמה דהרי טרם שהביא את דברי הראב"ד כבר כתב ש"מ כל ג' טפחים בעי שיהא עבות למצוה, וקשה איך מוכח מן הגמ' דהג' טפחים צריך רק למצוה דלמא כלו הוא לעיכובא דהגמ' קאמר רק דלא אשכחן עבות בת ג' היינו דאשכחן רק בקושי והרי אפשר כונת הגמ' דצריך כלו לעיכובא, וע"כ צריך לומר דסמך עצמו על מה שיכתוב להלן דברי הראב"ד דלעכובא ברובו סגי משום דלא גרע מנשרו וכיון דידעינן ממק"א דסגי ברובא ממילא צ"ל דהא דמוכח מהגמ' דצריך כלו הוא רק למצוה, נמצא דבעל השלמה לא בנה כל ראיתו מן הגמ' וכונתו בדברי הגמ' ובצירוף הסברא מה שיכתוב לקמן מוכח דצריך כלו למצוה, וא"כ שפיר י"ל דבעצם אין לו לבעל השלמה ראיה מדברי הגמ' הא דלמצוה צריך כלו והראיה הוא רק דלא סגי בקן אחד עבות כמ"ש רבינו אברהם מן ההר אלא סמך עצמו על סברתו לקמן, דכיון דידעינן ממק"א דנשרו מקצתו כשר רק בדיעבד כמו שנבאר לקמן, וכל הסברא להכשיר שאינו עבות מקצתו הוא משום דלא גרע מנשרו ממילא כמו גבי נשרו צריך למצוה שלא יהא נשרו כלל כמ"כ שאינו עבות, וכשנצרך סברתו בענין נשרו עם דברי הגמ' השתא עבות בת שלשה לא משכחינן יעלה לנו ראיה מדברי הגמ' דלמצוה צריך כלו.

וכן משמע מדברי ספר המכתם שהעתיק את דברי בעל השלמה והשמיט תיבת למצוה וז"ל כתב הרב בעל השלמה דוקא יבשו וכו' וכתב עוד דמסתמא דכל השלשה טפחים בעינן בענין עבות מדמקשינן בגמ' השתא

עבות עכ"ל. והוא תמוה דהביא ראיה דלא סגי בשלשה עלין עבות וסיים דמזה ראיה דצריך משולש כלו נמצא דסיפא לאו רישא.

ונלענ"ד ביאור דבריהם דבתחילה עדיין לא נחית הראב"ד להך סברא דסגי ברוב לדמותו ללולב, וגם עדיין לא נחית להך סברא דמיעוט שאינו עבות לא גרע מנשרו, דהוא סברא מחודשת ולא כו"ע ס"ל כן, [ואף שכבר ידע בתחילה מה שיכתוב לבסוף מ"מ כיון דעדיין לא ביאר ולא כתב סברתו המחודש לא היה יכול לכאר דברי הגמ' ביסוד שהקורא עדיין לא היה יודע כלל מסברא זו שיהא מהני רוב] והיה לו רק שני צדדים או דצריך משולש כלו או דסגי בשלשה עלין משולש כדעת בעל העיטור, לכן הביא ראיה מהגמ' דלא סגי בקן אחד משולש נמצא ממילא צריך משולש כלו, אף שאין מן הגמ' ראיה על כלו מ"מ כיון דלא סגי בקן אחד ממילא מוכרח דצריך כלו, וזהו שסיים הראב"ד דבעי כולא שיעורא משולש לאפוקי קן אחד, ואח"כ חידש הראב"ד דסגי בלעיכובא ברוב משום דלא גרע מנשרו, והשתא לפי מה שחידש מסברא דסגי ברוב נמצא עתה דהראיה מן הגמ' שכתב לעיל אינו אלא על רוב דהרי גם רוב לא משכחינן.

אמנם בעל השלמה כתב וז"ל ובעבות מסתברא דכל ג' טפחים בעי שיהא עבות מדמקשינן בגמ' השתא עבות ג' לא משכחינן באמה בת ה' מיבעיא ואי לא בעי כל שיעור ההדס שיהא עבות בודאי אשכחן רוב ההדסים שיש בהן ג' אלא לאו ש"מ כל ג' טפחים בעי שיהא עבות למצוה, מיהו לעיכובא כתב הראב"ד דברובה סגי וכו' עכ"ל וזהו כדברי הגר"א דמוכח מהגמ' דצריך שיהא כולו למצוה דרק כולו עבות לא משכחינן אבל רובו עבות משכחינן אבל לא כתב הראיה משם הראב"ד אלא מדעת עצמו כתב כן, ורק הא דלעיכובא סגי ברובו כתב בשמו של הראב"ד, אבל דעת הראב"ד הוא כמו שביארנו דהראיה מן הגמ' הוא רק דלעיכובא ברובו, וצריך

הו"ל כמו נשרו כיון דמצד עצם טבעו היה צריך להיות משולש בכלו והעלין שאינן משולשין הוא הדס שוטה מטעם דהעלין אינן גדלין שם לפי טבעו, ע"כ הו"ל כאילו היה שם עלין ונשרו והו"ל פגומין ע"כ ס"ל להראב"ד דלמצוה צריך להיות משולש בכלו מטעם שכתב דהיכא דמשכח שלימים מצוה בשלימים משום זה אלי ואנוהו, ואמרינן הידור מצוה עד שליש וכל שכן בין פגום לשלם, אבל אינו דין מסוים גבי הדס דבכל הד' מינין ס"ל דלמצוה מן המובחר מצוה בשלמים, ולהראב"ד צ"ל דהא דתנן דף ל"ג גבי ערבה ושנשרו מקצת עליה כשרה אינו מצוה מן המובחר ולמצוה צריך ליקח ערבה שלא נשרו שום עלין ממנה וכן ס"ל להמג"א סימן תרמ"ז ס"ק ג' אכן הא"ר חולק שם על המג"א וס"ל דנשרו עליו כשר לכתחילה.

ועיין בביכורי יעקב שם ס"ק ט' דלפי המ"א אפי' נשר עלה אחד לא יקחה לכתחילה אבל להלכה ס"ל כהא"ר משום דלמה נחמיר בערבה יותר מהדס ולולב דכשר בהם נשרו מיעוט עליהם אפילו לכתחילה ע"ש. ולענ"ד לא ידעתי מה קאמר מאין פשיטא ליה דלהמג"א כשר בהדס ובלולב נשרו מיעוט עלים לכתחילה הלא בהדס מפורש במחבר דלמצוה צריך להיות משולש כלו ולא יהיה נחסר ממנו אפי' עלה אחד, ואם כונתו למ"ש בסעיף א' אם נשרו רוב עליו ונשתיירו ג' עלין בקן אחד כשר אינו ראיה, דשם כיון דנשאר ג' והו"ל עבות מיקרי שלם לכתחילה ולא הוי פגום כלל דהשאר הם עלין נוספות יותר מטבעו והתורה לא הקפידה רק על עבות, אבל בערבה שנשרו עליה הראוי לו לפי טבעו הו"ל פגום, וכן בלולב אף שהכשיר הרמ"א בסימן תרמ"ה בנשרו מיעוט עליו מנ"ל דכונתו לכתחילה ולפי המ"א נראה דכמו בערבה אין ליטלו לכתחילה ה"ה בלולב דהרי כתבו הראב"ד והרמב"ן ור"ן דכל הד' מינים ילפינן זה מזה.

אמנם להלכה מנהג העולם כדעת הא"ר

עבות שלשה טפחים לא משכחינן באמה בת חמשה מיבעיא ואי לא בעינן כל שיעור ההדס שיהא כלו עבות הא ודאי אשכחינן טפי, והראב"ד כתב דלעיקובא ברובא שיהא עבות סגי שהרי שנינו בתוספתא וכו' ע"ש. הנה העתיק את דברי בעל השלמה והשמיט תיבת דלמצוה משום דהראיה אינו דלמצוה בכלו אלא הראיה הוא על כללות הענין דצריך כלו וסמך עצמו על מה שיכתוב לקמן כמה צריך שיהא דלמצוה וכמה הוא לעיקובא. ויהיה איך שיהיה בדעת בעל השלמה, להלכה נקטינן כדעת הראב"ד ובדעת הראב"ד כבר ביררנו דכל ראיתו הוא על רובא לעיקובא.

ג

ביאור דדברי הראב"ד דבעינן משולש כלו למצוה תלוי במחלוקת אם מצוה ליקח שלימים משום ואנוהו

והשתא צריך לבאר מאין לקח הראב"ד דלמצוה צריך כל הג' טפחים שיהיה עבות, והרי כיון דאינו מוכח מן הגמ' אלא דלעיקובא ברובא מאין לנו לומר דלמצוה צריך שיהיה משולש כלו.

ונלע"ד טעמו של הראב"ד ע"פ מה שכתב לקמן בהלכות לולב וז"ל עוד אני אומר על כל הפגומין שהזכרנו בין אותן שפסולים ביום ראשון וכשרים ביום שני ובין אותן הפגומין שהכשרנו בכלל דברינו אפילו ביום ראשון, דוקא היכא דלא משכח שלימים אבל היכא דמשכח שלימים מצוה בשלימים משום זה אלי ואנוהו ואמרינן נמי הידור מצוה עד שליש במצוה וכל שכן בין פגום לשלם, ואם יטעון הטוען מעשה דר' חנינא (לו ב') שהיה מטבל ויוצא ביום שני היה לו שלא יטבול בו כדי לעשות המצוה בשלם וכו' י"ל כי ר' חנינא שנים שלמים היה לו וכו' וכשהגיע ליום שני לא הספיק לצאת בו עד שאבד המוקצה וחזר ויצא באותו החסר שטבל בו ע"ש.

וכיון דס"ל להראב"ד דהדס שאינו עבות

עיין בספר המכתם וספר השלמה וספר המאורות ורבינו אברהם מן ההר והמאירי שכלם נקטו כדבריו גבי הדסים דלמצוה צריך משולש כלו וכתבו ג"כ גבי אתרוג שאינו מצוה מן המובחר לצאת לכתחילה בחסר, וכפי המתבאר תלוי זה בזה. אבל על הרא"ש והטור קשה דבסימן תרמ"ו נקטו כדברי הראב"ד דלמצוה צריך כל השיעור עבות, ובסימן תרמ"ט נקט דמותר לכתחילה לאכול ממנו, ולהמתבאר הני מילי סתיראי נינהו, דהרי כל הטעם דצריך למצוה שיהא עבות כלו הוא משום דלמצוה אין ליקח פגומין, וא"כ גם באתרוג אין ליטול לכתחילה פגומין משום זה אלי ואנוהו.

ועלתה בדעתי העניה דהראב"ד וסיעתו הולכם לשיטתם, והתוס' והרא"ש והטור וסיעתו הולכים לשיטתם. דהנה הראב"ד והרמב"ן והרמב"ם והרא"ה והריטב"א ועוד ס"ל דיבש כשר ביו"ט שני דכל פסולי האתרוג כשרים ביו"ט שני, והראב"ד ג"כ כתב בתחילה דביו"ט שני לא בעי הדר אלא שבסוף חזר בו דמ"מ יבש פסול מטעם דכתב הירושלמי דכתיב לא המתים יהללוהו, אבל באמת לא בעי הדר ביו"ט שני, א"כ שפיר כתבו דאתרוג החסר אינו הדר כלל ואפ"ה יצא בו ר' חנינא מטעם דלא בעי הדר ממילא מסתבר דזה דוקא בדיעבד אבל לכתחילה צריך לקיים זה אלי ואנוהו ולהדר שלא יהיה חסר כלל, וכמו שביאר הראב"ד דזהו ק"ו מהדר דאם צריך לקיים זה אלי ואנוהו שיהיה הדר כ"ש שלא יהא פגום וחסר.

אבל התוס' והרא"ש והטור והר"ן דס"ל דפסול דהדר נוהג כל שבעה וביאר הר"ן גבי אתרוג שנקבזוהו עכברים כמ"ש רש"י דפסול משום זה אלי ואנוהו, וכן ביאר רש"י שם ובריש הפרק. וכן התוס' דף כ"ט ע"ב אף שבתחילה (בד"ה לולב) חלקו על רש"י אבל אח"כ (בד"ה הדר) הסכימו לדברי רש"י וכמו שביאר הקרבן נתנאל סימן ג' אות ז', ועיין גם בפנ"י מה שביאר שיטת רש"י. ונמצא

והביכורי יעקב כמ"ש בספר "חיים וברכה" על הלכות לולב אות רכ"ג ואות רמ"ו שהביא מהספר גבעת שאול דאפי' תינוקת של בית רבן יודעים דכשר לכתחילה אף שנשרה עלה העליון, ועי"ש שהביא בשם ספר זכור לאברהם דמנהג קדום שאין מדקדין בערבה לראות רק בשלשה עלין העליונים שלא יהיו קטומים וכשהן שלמים שוב אין מדקדיקם כלל.

ולכאורה זה אינו עולה כדברי הראב"ד דס"ל דכל הפגומין אף שהן כשרין מ"מ לכתחילה מצוה להדר שלא יהא חסר ממנו כלום משום זה אלי ואנוהו. אבל נלע"ד שהרבה פוסקים חולקים על דברי הראב"ד, דהנה הראב"ד הקשה על עצמו מהא דר' חנינא היה מטביל אתרוג ויוצא בהשאר איך לא קיים מצוה מן המובחר שיהיה שלם, ותירץ דבאמת ר' חנינא היה לו אתרוג אחר ליום השני אלא שנאבד ממנו, נמצא דלכתחילה אינו רשאי לעשות כן. אבל הטור בסימן תרמ"ט כתב ואפילו לכתחילה מותר לאכול ממנו רק שישאיר ממנו שיעור כדי לצאת בו. וכן משמע מדברי הרא"ש דכיון דכתב בהא דר' חנינא דלא היה מוקצה למצותו דהיותר מכשיעור לא אתקצאי משום דהתנה דאינו בודל ממנו ביהשמ"ש יתר מכשיעור, וכן כתבו התוס' דף מ"ו ע"ב א"כ מוכח להדיא דהתנה לכתחילה שיאכל ממנו אף שידע דלמחר יהא נוטלו לצאת בו, וכן כתב התרה"ד ח"ב סימן נ"ב דמוכח מהתוס' דאפי' לכתחילה מותר לאכול ואח"כ לצאת בו, וכן כתב הרמ"א סעיף ה', וכתב הדרישה מכאן מוכח דאפילו יש אתרוג שלם מותר לברך אחר מיום שני ואילך שהרי מותר לכתחילה לאכול ממנו ולשייר ממנו כדי לצאת בו, וזה להדיא להיפך מדברי הראב"ד שכתב שאין לעשות כן לכתחילה.

ובאמת הראשונים שעומדים בשיטת הראב"ד גבי הדס דלמצוה צריך כלו הסכימו עמו גבי אתרוג שלא לאכול ממנו לכתחילה,

כדברי הטור דלכתחילה יכול לאכול ממנו ולצאת אם הנשאר.

והא דהרא"ש והטור הביאו את דברי הראב"ד דלמצוה צריך כל שיעור אורך ההדס שיהא עבות נלענ"ד לומר דבאמת לא ס"ל כוותיה בעיקר הדין, אלא כיון דאף להראב"ד אינו אלא למצוה בעלמא ולא לעיכובא לא רצו לחלוק עליו והסכימו להדר כוותיה הואיל ויצא מפיו של הראב"ד, [וכמו דאשכחן בדף ל"ב רב אחא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא, ובסנהדרין ע"ב במחלוקת רב ורבא, רבא איגנב ליה וכו' אהדרינהו ניהליה ולא קבלינהו אמר הואיל ונפק מפומיה דרב, ובב"י סימן תס"א לענין מעשה אילפס הביא תשובת הרשב"א שכתב על דברי הראב"ד ראוי לחוש לדברי הרב ז"ל הואיל ונפק מפומיה אע"פ שלא שמענו זו לאחד מגדולי ראשונים ולמחברי ספרים והלכות עי"ש. ובסימן תקצ"ב כתב ומיהו הואיל נפק מפומיה דריש מתיבתא ראוי שלא ידבר בהן. וביו"ד סימן קצ"ד הביא את דברי הגהות מיימוני בשם סמ"ג שנהגו בצרפת להחמיר הואיל ונפק מפומיה דר"ת] וגבי ערבה שנשרו מקצת עליהם כתב במחצית השקל דכיון דערבות מציות יש להחמיר כהמג"א משמע דאינו מעיקר הדין, וה"ה הכא כיון דהוא רק מצוה בעלמא ואין הפסד להחמיר כהראב"ד דהרי אם לא ימצא משולש כלו הלא גם להראב"ד סגי ברובא לכן החמירו כדברי הראב"ד אף שמעיקר הדין לא ס"ל כוותיה.

ד

בירור עד כמה צריך להדר לקנות משולש כלו

ומעתה תבנא לדינא באיש הקונה מעטפה של הדסים שכתוב עליו משולש כלו, ואח"כ כשפותח אותו נמצא שהוא משולש רק רובו, הנה לפי מה דבררנו לדידן דפסקינן כהרמ"א דחסר אינו שום חסרון בוואנהו והא דמחמירינן

דבאתרוג מעכב זה אלי ואנוהו כל שבעה וא"כ א"א לומר דאם נחסר מן האתרוג אינו מקיים הדר וא"א לומר כדברי הראב"ד דאם פגום אינו ואנוהו, דא"כ היה צריך שיופסל אף בדיעבד ומוכרחין לומר דאף שהוא פגום אינו נגרע כלל הידור של המצוה, וכ"כ הראב"ה סימן תרצ"ז, ואף שהר"ן בריש הפרק ביאר הטעם שכשר בנקבוהו עכברים אף שאינו הדר משום דמקיים הדר כמה שנשאר ממנו והוי הדר במקצת אבל היבש ניטל כל הדרו, משמע דעכ"פ בחלק החסר אינו הדר, אבל דברי הר"ן שייך רק לענין הנוי של האתרוג, אבל אם נימא כדברי הראב"ד דפגום כיון דאינו שלם אינו ואנוהו לא שייך לומר דמקצת הנשאר מקיים ואנוהו דפשיטא דפסול דפגום ואינו שלם נתפשט פסולו בכל האתרוג, וע"כ מוכרחין לומר שלא כדברי הראב"ד ואף אתרוג החסר והפגום אינו מגרע בזה הדין של ואנוהו. וא"כ ה"ה לולב והדס וערבה שנחסר ממנו מיעוט עלים ונשאר בכשרותו, כשר אף לכתחילה ואין החסרון גרעון במצוה ואנוהו.

העולה מדברינו דמחלוקת המגן אברהם והאליה רבא בנשרו מקצת עליהם אם כשר לכתחילה תלוי במחלוקת הראב"ד וסיעתו עם התוס' והרא"ש וסיעתו אם צריך הדר כל שבעה משום ואנוהו, ולדידן דצריך הדר כל שבעה ע"כ דלא ס"ל כהראב"ד וגם בחסר מיקרי שפיר ואנוהו. וי"ל דהמחבר הולך לשיטתו והרמ"א לשיטתו דהמחבר בסימן תרמ"ט סעיף ה' פסק כהרמב"ם וסיעתו דפסול דהדר אינו נוהג כל שבעה וממילא יכול ליסבר דבחסר אינו מקיים ואנוהו, ע"כ השמיט שם את דברי הטור מה שכתב דאפי' לכתחילה יכול לאכול ממנו ולצאת ביום שני עם הנשאר וס"ל כמ"ש הראב"ד דלכתחילה אין לעשות כן משום זה אלי ואנוהו, אבל הרמ"א פסק כדעת התוס' והרא"ש וסיעתם דהדר נוהג כל שבעה מטעם ואנוהו וע"כ צריך לומר דבחסר אינו נגרע כלום הדין ואנוהו ע"כ פסק שם

כשקנה מעטפה של הדסים שכתב עליו משולש כלו ומצא דמשולש רק רובו אם אין המוכר רוצה להחליפו באחר אינו צריך לקנות הדסים אחרים משולש כלו. ואם המוכר מסכים להחליפו במעטפה אחרת צ"ע אם חייב להחליפו דשמא גם בזה לא ימצא משולש כלו וא"כ אין לדבר סוף ועיין בבאיור הלכה (ד"ה בצמצום) דהביא בשם הפני משה והאחרונים דלדעה שניה החיוב להדר אחר הידור מצוה אינו נוהג אלא בשעת קניה הראשונה דאל"כ אין לדבר סוף וכ"כ בערוך השלחן וא"כ לכל היותר אינו מחיוב להחליפו אלא פעם אחד, ואם בפעם השני ג"כ לא מצא משולש כלו אינו מחיוב יותר.

עוד הביא בבכורי יעקב (ס"ק א' בסופו) דכל חיוב הידור מצוה הוא רק כשמזדמן לפניו נאה הימנו אבל לבקש נאה ממנה א"צ מן הדין אם כבר יש בידו אתרוג כשר, וכן מבואר מלשון הראשונים והש"ע שכ' ואח"כ מצא נאה הימנו משמע דא"צ לחפש אחריו וא"כ בניד"ד אף אם יקנה מעטפה אחרת הרי הוא ספק דאפשר גם זה אינו משולש כלו וצריך לפתחו ולבדקו וא"כ אינו בגדר שנזדמן לפניו אלא הוא מחפש אחריו ואינו מחיוב בזה, ולפי"ז אף בפעם הראשון אינו מחיוב להחליפו.

והנה המשנה ברורה ס"ק ו' הביא די"א דבאיש אמיד שנתן לו הקב"ה הון צריך להוסיף בשביל הידור מצוה אפילו יותר משליש עי"ש. ויש להסתפק לדעתם אם אין המוכר רוצה להחליפו אם צריך לקנות אחרת מהודר דלעיל הבאנו מדברי המג"א ס"ק ד דאינו מחיוב לקנות ההדר וי"ל דהטעם הוא משום דאינו מחיוב להפסיד דמי הראשונה, אבל לשיטה זו דמחויב לפזר הון לקיים מצוה בהידור א"כ י"ל דמחויב אף שמפסיד דמי הדסים הראשונים, דמה שמפסיד דמי הראשונה שהוא בזול הם דמים מיעוטים נגד הדמים שחייב לפזר ואם מחיוב לפזר הון רב למה לא יהיה מחיוב להפסיד קצת דמים, אבל

דלמצוה יהא משולש כלו אינו מעיקר הדין הוא רק לצאת דעת הראב"ד א"כ זה רק כשמצוי בידו לקנות בקל, אבל בכה"ג דטריחא ליה מילתא למצוא משולש כלו יש לאקומא על עיקר הדין, כמו בערבות דהא דמחמרינן כהמג"א שלא יחסר מקצת עלים הוא רק משום דערבות מצויות כמ"ש המחצה"ש, א"כ ה"ה בהדס רק באופן דמצויין לפניו הדסים משולשים בכל השיעור יש להחמיר לצאת שיטתו.

ואפי' לדעת הראב"ד בניד"ד אינו צריך לקנות הדסים אחרים שהוא משולש כלו, דהנה לפי מה שבארנו טעמו של הראב"ד דצריך כלו הוא משום זה אלי ואנוהו כמו שהבאתי לעיל לשון הראב"ד וז"ל, עוד אני אומר על כל הפגומין שהזכרנו בין אותן שפסולים ביום ראשון וכשרים ביום שני ובין אותן הפגומין שהכשרנו בכלל דברינו אפילו ביום ראשון, דוקא היכא דלא משכח שלימים אבל היכא דמשכח שלימים מצוה בשלימים משום זה אלי ואנוהו ואמרינן נמי הידור מצוה עד שליש במצוה וכל שכן בין פגום לשלם עכ"ל. וא"כ הידור זה שיהא שלם יש לו הגדרים שנתבארו בסימן תרנ"ו עד היכן צריך להדר בדין זה אלי ואנוהו, ומבואר בשו"ע שם דאינו מחיוב ליקח ההדר אם מיקרים אותו יותר משליש וא"כ אם המשולש כלו מחירו יותר משליש מהדס המשולש רובו אינו מחיוב ללקחו, ועי"ש בשו"ע שני שיטות והנה לדעה ראשונה שם אין חיוב הידור אלא כשהוא כשיעור מצומצם אבל לנוי בעלמא אינו מחיוב להוסיף שליש, ומ"מ מסתבר דלהראב"ד אם הוא פגום הוא גרע משיעור מצומצם ומחויב להוסיף, ולדעה שניה בכל ענין אף לנוי בעלמא מחיוב להוסיף שליש, ולאחר שכבר קנה לדעה ראשונה מחיוב להחליפו ולדעה שניה אינו מחיוב עוד להחליפו.

אבל מבואר במג"א ס"ק ד' דאם אין חבירו רוצה להחליפו רק למכרו אינו מחיוב לקנות כיון שכבר קנה זה, וא"כ בניד"ד

י"ל טעם המג"א הוא משום דכל חיוב ההידור הוא בשעת קנין ואם כבר יש לו הדסים אינו מחויב לקנות הדסים יותר, דלא שייך חיוב הידור מצוה אלא כשקונה מחיוב לקנות ההדר אבל לחייב קניה אחרת בשביל הידור לא מצינו, דא"כ אין לדבר סוף. בשלמא כשהמוכר מסכים להחליפו א"כ קניה השניה הוא נעשה קניה הראשונה כיון דהראשונה נתבטלה, אבל לקנות הדסים מחדש אינו מחויב כלל ועדיין צ"ע.

עוד יש מקום עיון בניד"ד על מה שהעלתי לעיל דלא קי"ל כהראב"ד מעיקר הדין ורק במצויין לפניו יש להחמיר כהראב"ד דיהא משולש כלו למצוה, דלכאורה יש להחמיר מטעם אחר דהנה כתב הפרמ"ג סימן תרנ"ו מש"ז א' וז"ל והנה אם א' יש פלוגתא דרבוותא והלכה דכשר, בזה י"ל מצוה בהידור עד שליש לצאת כל הדיעות עכ"ל והביאו הביכורי יעקב והביאור הלכה. והנה בענין משולש כלו הלא הביא הטור שיטת הגאונים דצריך משולש כלו לעיכובא, וא"כ נהי דאנן לא קי"ל הכי מ"מ לכאורה לפי דברי הפרמ"ג דיש חיוב הידור מצוה לצאת כל הדיעות, א"כ יהא מחויב להוסיף עד שליש לקנות משולש כלו לצאת דעת הגאונים.

ומה שהביא סמוכין לדבריו מהבגדי ישע, הנה הבגדי ישע מיירי בדבר שלא הוכרע הלכה לגמרי כמהכשירין ס"ל דצריך להחמיר כהפוסלין, ומשו"ה ס"ל דצריך שיוסיף יותר משליש משום דאין טעמו משום חיוב הידור מצוה, דהרי בהידור אין החיוב רק עד שליש אלא מיירי שקנה אתרוג שיש חשש פסול מחמת שלא מצא אחרת, ואח"כ מצא אתרוג דכשר לכל הדיעות בזה הדין שצריך להחליפו אפי' ליותר משליש לצאת באתרוג שכשר לכל הדיעות, אבל בדבר שהוכרע לגמרי כמהכשירין אין צריך להדר לצאת דעת הפוסלין. אך בדבר שהוא פסול מחמת הדר ס"ל להפרמ"ג שצריך להדר בזה.

והנה טעם הגאונים דס"ל דצריך משולש כלו לעיכובא כתב הב"י בשם המגיד משנה משום דכל מה שאינו עבות הוי ליה כמין אחר ונחסר השיעור, נמצא דאין הטעם משום הדר דבאמת אפי' אינו משולש הוא הדר, בכה"ג אף להפרמ"ג ליכא דין ואנוהו להחמיר כשיטת הגאונים.

עוד יש מקום עיון בניד"ד על מה שהעלתי לעיל דלא קי"ל כהראב"ד מעיקר הדין ורק במצויין לפניו יש להחמיר כהראב"ד דיהא משולש כלו למצוה, דלכאורה יש להחמיר מטעם אחר דהנה כתב הפרמ"ג סימן תרנ"ו מש"ז א' וז"ל והנה אם א' יש פלוגתא דרבוותא והלכה דכשר, בזה י"ל מצוה בהידור עד שליש לצאת כל הדיעות עכ"ל והביאו הביכורי יעקב והביאור הלכה. והנה בענין משולש כלו הלא הביא הטור שיטת הגאונים דצריך משולש כלו לעיכובא, וא"כ נהי דאנן לא קי"ל הכי מ"מ לכאורה לפי דברי הפרמ"ג דיש חיוב הידור מצוה לצאת כל הדיעות, א"כ יהא מחויב להוסיף עד שליש לקנות משולש כלו לצאת דעת הגאונים.

עוד יש מקום עיון בניד"ד על מה שהעלתי לעיל דלא קי"ל כהראב"ד מעיקר הדין ורק במצויין לפניו יש להחמיר כהראב"ד דיהא משולש כלו למצוה, דלכאורה יש להחמיר מטעם אחר דהנה כתב הפרמ"ג סימן תרנ"ו מש"ז א' וז"ל והנה אם א' יש פלוגתא דרבוותא והלכה דכשר, בזה י"ל מצוה בהידור עד שליש לצאת כל הדיעות עכ"ל והביאו הביכורי יעקב והביאור הלכה. והנה בענין משולש כלו הלא הביא הטור שיטת הגאונים דצריך משולש כלו לעיכובא, וא"כ נהי דאנן לא קי"ל הכי מ"מ לכאורה לפי דברי הפרמ"ג דיש חיוב הידור מצוה לצאת כל הדיעות, א"כ יהא מחויב להוסיף עד שליש לקנות משולש כלו לצאת דעת הגאונים.

אמנם נלענ"ד דלא קאמר הפרמ"ג אלא בדבר שהוא פסול לכמה פוסקים מחמת שאינו הדר כגון ניטלה פיטמתו שיש מחלוקת הפוסקים אם פסול מחמת הדר או מחמת חסר, בזה אף דלהלכה כשר בניטלה פיטמתו היכא דלא ניטל כלו כמ"ש המג"א סימן תרמ"ח ס"ק ט', מ"מ כיון דלכמה פוסקים פסול משום הדר ס"ל להפרמ"ג דמחויב ליקח הדר עד שליש דכיון דאיכא מאן דאמר דאינו הדר א"כ בזה עצמו מקיים ואנוהו שמשתדל בענין הידור שיהא הדר לכל הדיעות, אבל שאר הפוסלים שאינו לו שייכות להנוי של המצוה אלא דיש פלוגתא דרבוותא אם כשר או פסול,